

*До спеціалізованої вченої ради Д 08.120.01
у Вищому навчальному закладі
«Університет імені Альфреда Нобеля»*

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
доктора економічних наук, професора
Швеця Василя Яковича
на дисертаційну роботу Демченко Карини Ігорівни
за темою: «Соціально-економічна ефективність пенсійного забезпечення
громадян України»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за
спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

1. Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок з науковими
програмами, планами, темами

Пенсійне забезпечення практично в усіх розвинених країнах є чутливою сферою. Невпинне зростання тривалості життя призводить до зростання частки осіб похилого віку у структурі населення, що збільшує питоме навантаження на працюючих осіб. Не є виключенням і Україна. Стан пенсійного забезпечення у нашій державі можна охарактеризувати як незадовільний. Хоча середня пенсія в Україні є однією з найнижчих у Європі, але навіть такі невеликі пенсії Пенсійний фонд України нездатний виплачувати за рахунок власних надходжень, не потребуючи трансфертів з державного бюджету.

Формальне запровадження трирівневої системи пенсійного забезпечення (обов'язкове державне страхування, добровільне державне страхування та страхування у приватних пенсійних фондах), яке мало б розвантажити державний бюджет, так і не перетворилося на реальне.

Нетривалий період існування коштів ПФУ як позабюджетних швидко закінчився і держава знову повернулася до фінансування пенсій з бюджету. Це наочно свідчить як про невдачі попередніх пенсійних реформ, так і про необхідність якомога швидше нарешті розробити і імплементувати нові, більш ефективні реформи.

Розробка і використання нових інструментів управління пенсійною системою неможлива без розуміння, наскільки ефективними вони є. Відсутність науково обґрунтованого підходу до визначення соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення громадян України становить суттєву

проблему, яка перешкоджає результативному плануванню і контролю наслідків реформ пенсійної системи. Тому дисертаційне дослідження Демченко Карини Ігорівни, мета якого полягає у науковому обґрунтуванні та розробці теоретико-методичних та науково-методичних підходів, а також практичних рекомендацій щодо підвищення рівня соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення, є актуальним та своєчасним.

Важливим моментом є те, що дисертаційне дослідження Демченко К.І. проводилося в Університеті імені Альфреда Нобеля у рамках наукової теми: «Економіка України у нових геостратегічних реаліях: індивід, держава, суспільство» (номер державної реєстрації 0115U000063), що засвідчує системність підходу здобувача щодо вибору теми.

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Одержані в процесі наукового дослідження результати є достовірними і теоретично обґрунтованими. На користь такого висновку свідчить те, що дисертантом було опрацьовано та узагальнено значну кількість наукових робіт вітчизняних та зарубіжних науковців; теоретичні положення дисертації пройшли фахову експертизу та апробацію на міжнародних конференціях, а також при опублікуванні статей у фахових виданнях; впровадженням окремих науково-практичних результатів у практичну діяльність підприємств.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується використанням достатньої інформаційної бази за темою дисертаційної роботи, зокрема: напрацювань щодо соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення та поліпшення рівня його ефективності, нормативно-правових актів, електронних ресурсів, звітів Державної служби статистики України та Пенсійного фонду України.

Структура і кількість опрацьованих літературних джерел свідчить про глибину проведеного дослідження, автор посилається на класичні та сучасні праці відомих фахівців, дискутує з ними і пропонує власне бачення відповідних економічних явищ та процесів.

Використання у дисертації значної кількості економіко-математичних і статистичних моделей для обробки фактичних даних, аналізу та прогнозування очікуваних результатів запропонованих заходів також підтверджує точність і достовірність наукових висновків дисертаційного дослідження. Так, для аналізу впливу макроекономічних показників на стан Пенсійного фонду України використані регресійний аналіз з використанням апроксимації за методом найменших квадратів та панельного дослідження, для аналізу поточного стану пенсійної системи – методи багатофакторного прогнозування. Використання

методів дослідження, відповідних поставленим у дисертаційному дослідженні задачам, також підтверджує обґрунтованість результатів.

Мова дисертації чітка, зрозуміла, не обтяжена термінологією псевдонаукового характеру, але у той же час робота характеризується однозначністю, послідовністю, точністю викладу фактів, читається цікаво.

Зміст дисертаційної роботи відповідає назві теми, засвідчує логічність та завершеність дослідження і відповідає паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Оцінюючи в цілому поданий до захисту матеріал, слід відзначити завершену цілісну структуру дисертації, яка надала автору можливість здійснити комплексне дослідження щодо теоретико-методичних і прикладних аспектів соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення громадян України, а також розробити заходи для підвищення її рівня.

3. Наукова новизна результатів дисертаційної роботи

Аналіз наукових результатів, викладених у дисертаційній роботі, дає підстави стверджувати, що дослідження містить теоретико-методичні та науково-прикладні положення, які відображають особистий внесок автора і характеризуються науковою новизною.

Насамперед, на увагу заслуговує авторське уточнення поняття соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення через призму визначального фактору забезпечення здатності Пенсійного Фонду виконувати свої обов'язки перед громадянами, що одночасно поєднує процеси нагромадження, акумулювання ресурсів зі збереженням збалансованості доходів і видатків Пенсійного фонду за рахунок підтримання відповідності між пенсійними внесками громадян за час трудової кар'єри та їхніми пенсіями у майбутньому (с. 36-39).

Також є цікавим розширення переліку функцій пенсійного забезпечення шляхом введенням функції «регулювання економіки». Автор звертає увагу на те, що вилучення грошей у вигляді пенсійних внесків працюючої частини населення на користь менш забезпечених громадян, які живуть, отримуючи пенсії, зменшує частку заощадження у валовому внутрішньому продукті, завдяки чому стимулюється економічне зростання. (с.57-59)

Автором удосконалено теоретико-методичний підхід щодо розрахунку рівня соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення, за яким порівнюється співвідношення середніх зарплат і середніх пенсій та співвідношення медіанних зарплат і медіанних пенсій, що значно відрізняється від загальноприйнятих підходів, які базуються на розрахунку співвідношення доходів та видатків Пенсійного фонду. (с.69-72)

З метою прогнозування майбутнього стану Пенсійного фонду проведено регресійний аналіз демографічних та економічних показників шляхом застосування методу найменших квадратів та методу панельного дослідження та виявлено кількісний вплив даних показників на доходи та видатки Пенсійного фонду, що є дуже важливим для розробки подальших реформ у сфері пенсійного забезпечення. (с.116-121)

Доповнено класифікацію пенсійного забезпечення за рахунок введення нової класифікаційної ознаки – «за динамікою соціально-економічної ефективності», що дозволило поділити системи пенсійного забезпечення на прогресуючі та регресуючі в залежності від показника соціально-економічної ефективності. Це є корисним під час розробки заходів для поліпшення стану пенсійного забезпечення. (с. 130-132)

Використовуючи удосконалений підхід до оцінки результатів реформ у сфері пенсійного забезпечення громадян України, автор складає прогноз рівня соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення після запропонованих ним заходів щодо накопичувальної пенсійної системи, системи умовних внесків, а також щодо запровадження порядку виходу особи на пенсію, який передбачає самостійний вибір віку такого виходу. (с.140-158; 163-167)

Основні положення дисертації, висновки та пропозиції, що наводяться як логічний підсумок проведеної автором роботи, є достатньо обґрунтованими і мають високий ступінь наукової аргументації.

4. Практичне значення роботи, використання результатів дослідження

Ряд положень та результатів дисертаційного дослідження Демченко К.І. мають практичну цінність.

Практичні рекомендації щодо застосування методичного підходу до розрахування оптимального віку виходу на пенсію взято до використання в діяльності окремих підприємств, що підтверджується довідками про їх використання у діяльності Акціонерного товариства «Банк Альянс» (довідка про впровадження № 1326/01-07 від 22.09.2020 р.), Товариства з обмеженою відповідальністю «Компанія Альбіон» (довідка про впровадження № 1510 від 15.10.2020 р.), приватного підприємства «Форошук і К» (довідка про впровадження № 1/17/09 від 17.09.2020 р.).

Наведені у дисертації Демченко К.І. теоретичні положення та практичні рекомендації використовуються також в освітньому процесі Університету імені Альфреда Нобеля для формування навчально-методичного забезпечення дисциплін «Макроекономіка» та «Міжнародні стратегії економічного розвитку» (довідка про впровадження № 636 від 09.10.2020 р.).

5. Повнота викладення положень дисертації в опублікованих працях

Обсяг друкованих праць та їх кількість відповідає чинним вимогам щодо публікацій основного змісту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук. За темою дослідження опубліковано 18 наукових праць, серед яких 8 статей, із них 7 статей у наукових фахових виданнях України, внесених до міжнародних наукометричних баз та 1 стаття у періодичних закордонних виданнях, 9 праць апробаційного характеру та 1 праця, яка додатково відображає наукові результати дисертації.

Отже, слід констатувати, що основні положення дослідження пройшли достатню апробацію: вони опубліковані у відкритому друці і пройшли обговорення на міжнародних науково-практичних конференціях.

6. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Аналіз змісту автореферату, друкованих праць за темою дисертації дозволяє дійти висновку щодо достатньо повного відображення у них наукових результатів та авторських висновків. Автореферат дисертаційної роботи відповідає за змістом та структурою тексту дисертації. Усі пункти наукової новизни, заявлені у авторефераті, відображено у дисертаційній роботі.

Апробація, науковий рівень і практичне значення дисертації відповідають чинним вимогам, що ставляться до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук. Завдання дослідження дозволили здобувачу розкрити досліджуваний об'єкт і досягти поставленої мети. Робота має класичну структуру, матеріал викладено чітко та логічно, в тексті підтверджено розв'язання завдання дослідження.

У цілому слід зазначити, що стиль написання дисертації характеризується науковою обґрунтованістю, послідовністю та аргументованістю висновків. Матеріал дисертаційної роботи викладено професійною науковою мовою.

Тема дисертації та її зміст відповідає паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

7. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

За загальної позитивної оцінки, дисертаційна робота не позбавлена окремих дискусійних моментів, що викликали зауваження опонента, а саме:

1. У першому розділі дисертаційної роботи автор всебічно аналізує пенсійну систему, приділяючи значну увагу аналізу як державного так і недержавного

пенсійного забезпечення. На с. 49-53 автор стверджує, що розвиток недержавного пенсійного забезпечення допоможе зняти тиск с державної пенсійної системи та покращити соціально-економічну ефективність пенсійного забезпечення в Україні. При цьому у підрозділі 3.1 аналізується вже тільки державне пенсійне забезпечення, що, очевидно, вступає у протиріччя з попередніми твердженнями.

2. Здобувач на рис. 1.9 на с. 62 показує етапи діяльності особи починаючи з трудової діяльності до виходу на пенсію. Автор приділив суттєву увагу кожному з цих етапів, досліджуючи типи зайнятості, види пенсійних систем, до яких особа може вносити свої внески та типи пенсійних виплат, які особа отримує після виходу на пенсію. Постає питання, яким чином взаємозв'язуються ці етапи та як один етап трансформується у наступний. Пояснення логіки автора дозволили б виявити на якому етапі відбувається найбільший вплив на соціально-економічну ефективність пенсійного забезпечення та розкрити об'єктивність поєднання висновків теоретичного і практичного спрямування.

3. У другому та третьому підрозділах дисертації автор аналізує пенсійне забезпечення різних країн світу, що можна пояснити бажанням використати широку інформаційну базу для узагальнень та отримання більш достовірних результатів. Проте виникає питання, чому для аналізу вибрані саме ці країни. Ясно, що будь-які узагальнені показники залежать від масиву вихідних даних, який у даному випадку формувався за не зовсім зрозумілими критеріями. Було б логічно, якби набір країн для аналізу хоча б якоюсь мірою був співставний з українськими реаліями, чого у даному випадку не спостерігається. Більш цього вибірка країн, яку автор використовує у своєму аналізі, постійно змінюється (с. 92-93, с.103, с.118-121, с. 216). За таких умов постає питання про припустимість застосування результатів таких узагальнень до пенсійної системи і економіки України.

4. Певна непослідовність спостерігається і у виборі часових рамок дослідження. Здобувач приділив суттєву увагу аналізу макроекономічних показників, стану Пенсійного фонду України та розрахунку соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення у даному дослідженні, але період дослідження є доволі непослідовний та необгрунтований: с.81-82 представлено аналіз деяких макроекономічних показників за період 1991-2019 рр., на с. 112 – витрати та доходи Пенсійного Фонду України за період 2004-2019 рр., а на с.131 автор розраховує соціально-економічну ефективність за період 2010-2020 рр. На нашу думку, робота б значно виграла, якби автор пояснив такий вибір періодів для свого дослідження.

5. У окремих випадках автор не доводить свою думку до логічного завершення. Так, на с.53-54 автор три рази присвятив дослідженню фінансових ринків. Це було б виправдано, якби потім було показано, яким чином такі ринки

пов'язані з пенсійним забезпеченням та його соціально-економічною ефективністю. Проте у цьому напрямку думка автора розвитку не отримала.

Втім, зазначені зауваження не мають принципового характеру і не знижують актуальності та наукової значущості отриманих результатів проведеного дослідження.

8. Загальний висновок по дисертації

Дисертаційна робота Демченко Карини Ігорівни є завершеним науковим дослідженням на актуальну тему, виконаним автором самостійно. Дисертаційна робота містить нові підходи до вирішення наукового завдання щодо обґрунтування теоретико-методичних положень і розробки практичних рекомендацій стосовно підвищення рівня соціально-економічної ефективності пенсійного забезпечення в Україні.

Вважаю, що дисертація «Соціально-економічна ефективність пенсійного забезпечення громадян України» за якістю проведеного дослідження, рівнем наукової новизни одержаних результатів і їхньою практичною значущістю відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 24 липня 2013 р., № 567 (зі змінами та доповненнями), а її автор – Демченко Карина Ігорівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»
Міністерства освіти і науки України

Швець Василь Якович

